

duties by the court and refrain from activities that are forbidden by the law, thereby experiencing the limitations of rights and duties. That is, in this case one can say that creates a special regime "of the sentence".

In contrast to the enforcement of the execution of the sentence the serving the sentence is subject to the rules convicted of criminal-executive law, which is possible as the active form (eg, voluntary payment of fines) and in the passive form (refraining from committing acts of criminal-executive legislation). Application of these restrictions is to ensure the proper performance of his/her duties by the court and other test conditions that are imposed on a person by virtue of the fact that he/she released from punishment on probation, and according to the main goals and objectives facing the institution exemption from punishment. The above constraints faced by the individual is nothing but a manifestation of a particular form of state coercion - the plagues that are characteristic only punishment.

Keywords: *release on probation, probation period, punishment, service, terms and conditions of the sentence.*

Надійшла до редакції 10.06.2013

Н.В. Чернова

(ГУМВС України в Запорізькій області)

УДК 343.5

СИСТЕМАТИЧНІСТЬ У СКЛАДІ ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

Визначено ознаку систематичності у складі використання дитини для заняття жебрацтвом на підставі вивчення матеріалів судової практики та позицій вчених.

Ключові слова: *злочин, склад злочину, покарання, дитина, жебрацтво, систематичність.*

Постановка проблеми. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року та Конвенція «Про права дитини» від 20 листопада 1989 року, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН, вказують на те, що дитина унаслідок фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони й піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження.

Український законодавець підтримав зазначену загальносвітову тенденцію, закріпивши в ч. 2 ст. 52 Конституції України 1996 року положення про те, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Кримінальний кодекс (далі – КК) України 2001 року у ст. 304 охороняє нормальний розвиток дитини від її втягнення дорослими у злочинну діяльність, у пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми. Дана норма вже змінювалася у 2008 році в частині посилення відповідальності.

Разом з тим вітчизняний законодавець у 2009 р. ввів ст. 150-1 КК України у розділ III Особливої частини «Злочини проти волі, честі та гідності особи», що суттєво відрізняються від кримінальних законів країн пострадянського простору. З моменту прийняття та вступу в дію КК України діє і нині ст. 304 КК України «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність», яка знаходиться у розділі XII Особливої частини «Злочини проти

громадського порядку та моральності».

Метою статті є визначення систематичності у складі використання дитини для заняття жебрацтвом на підставі вивчення матеріалів судової практики та позицій вчених.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Слід зазначити, що питання кримінальної відповідальності як за різні злочини проти волі, честі та гідності, проти моральності, так і за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, зокрема, розглядалися у працях таких вчених, як Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Н.О. Гуторова, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов, О.М. Костенко, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, М.І. Панов, А.В. Савченко, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, Є.В. Фесенко, П.Л. Фріс, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценко та ін. Також у 2012 році І.В. Дегтярьова захистила дисертацію по кримінально-правових і кримінологічних аспектах протидії використанню малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, проте питання систематичності таких дій й досі є актуальними як для науки кримінального права, так й для практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Про актуальність нашого дослідження може свідчити такий приклад. 24 травня 2012 року Конотопський міськрайонний суд Сумської області розглянув кримінальну справу. С., будучи матір'ю малолітнього А., систематично використовувала його для заняття жебрацтвом з метою отримання засобів для особистого існування та утримання своєї сім'ї. Реалізуючи свій злочинний умисел, С. протягом часу з початку лютого 2012 року до середини березня 2012 року з періодичністю у 1,5–2 тижні брала свого малолітнього сина А. та ходила по господарствах мешканців смт. Дубов'язівка Конотопського району та просила в присутності сина милостиню. Поряд з цим А., будучи малолітньою особою, спостерігав за діями матері та, сприймаючи її дії як приклад поведінки, в аналогічний спосіб просив у людей милостиню та продукти харчування. Впродовж своєї злочинної діяльності, спрямованої на використання А. для зайняття жебрацтвом, С. забирала щоразу випрошені сином гроші у сумі 10–12 грн. та продукти харчування, використовуючи їх для потреб сім'ї та себе. Причому С. усвідомлювала, яким саме чином її син здобуває гроші, але як мати малолітньої дитини жодних заходів з приводу недопущення та перешкоджання зайняттю А. жебрацтвом не чинила, натомість своїм прикладом показувала в який спосіб здійснюється випрошування милостині та заохочувала його до випрошування грошей шляхом придбання йому солодощів та продуктів харчування. В результаті вказаних дій С. умисно перешкоджала нормальному моральному розвитку дитини та в такий спосіб використовувала сина А. у зайнятті жебрацтвом. В такий спосіб С. використовувала свого малолітнього сина А. для систематичного зайняття жебрацтвом у вигляді випрошування грошей та інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб [1].

Як видно із наведеного прикладу, головним завданням суду було встановлення систематичності дій матері по використанню своєї дитини для заняття жебрацтвом. Разом з тим у матеріалах справи відсутні чіткі вказівки на те, у чому саме полягає систематичність; відсутня вказівка на

кількісно-якісні її показники. На нашу думку, це має місце через проблемність самого оціночного поняття «систематичність».

Доктрина кримінального права традиційно розглядала систематичність як різновид повторності злочинів, хоча щодо її сутнісних ознак в юридичній літературі висловлювалися різні думки.

Так, А.Н. Трайнін вказував, що систематичність дій як легальних, так і караних, передбачає їхню внутрішню узгодженість, тобто не суму відокремлених актів, а їх логічний ланцюг. В.П. Малков та М.І. Бажанов вважали, що систематичність означає вчинення діяння більше двох разів, якщо при цьому протиправні дії є вираженням певної тенденції у поведінці винного. Більш конкретизованим було визначення, запропоноване І.Б. Агеевим; цей вчений наголошував на обов'язковій тотожності трьох або більше діянь, з яких складається систематичність [2, с. 130].

Щодо визначення поняття «систематичність», то її слід розуміти як побудовану систему, упорядковану за певним планом, який спирається на певну систему; суворо планомірний; постійний, регулярний [3, с. 1321].

Російські вчені під систематичністю діянь розуміють багаторазове їх вчинення, не менше трьох разів протягом фактичного року. При цьому кожен з епізодів може складатися з окремих діянь протягом певного проміжку часу. Систематичність означає не тільки багаторазовість періодично здійснюваних дій, але їх взаємозв'язок, внутрішню єдність, що утворює певну лінію поведінки винного щодо тієї самої жертви [4, с. 132].

Деякі автори зазначають, що під систематичністю діянь у кримінальному праві розуміється вчинення протиправних актів не менше трьох разів. Тракткування ознаки «систематичність» викликає у практичних працівників труднощі. Систематичність означає не просто багаторазовість періодично здійснюваних дій, але їх взаємозв'язок, внутрішню єдність, що утворюють певну лінію поведінки винного щодо тієї самої жертви, при якій останній постійно залучається до жебракування. Тому не всяке використання дитини для заняття жебрацтвом, навіть скоєне три рази і більше, може кваліфікуватися як злочин [5, с. 56].

Саме тому слід погодитися з О.О. Жижиленком, який писав, що вчинення діяння систематично передбачає наявність не просто повторення одного і того ж злочинного діяння, а ряду таких дій винного, в яких можна углядіти прояв відомого загального плану його дій або укорінення винним відомих злочинних навичок – всі його злочинні діяння, неодноразово вчинені, повинні бути внутрішньо пов'язані одне з одним [6, с. 25].

У чинному КК України, крім ст. 150-1, ще у семи статтях ведеться мова про ознаку систематичності: у ч. 2 ст. 78, ч. 5 ст. 79, ч. 5 ст. 83 Загальної частини – систематичність вчинення засудженим правопорушень; ст. 116 «Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання» – систематичне знущання; ст. 120 «Доведення до самогубства» – систематичне приниження людської гідності; ст. 390 «Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі» – систематичне порушення громадського порядку чи встановлених правил проживання; ст. 381-1 «Невиконання слідчим вказівок прокурора» – систематичне невиконання

нання слідчим органу досудового розслідування законних вказівок прокурора Особливої частини. Причому спостерігається негативна тенденція до використання цього оціночного поняття у нових статтях кримінального закону (ст. 150-1 та 381-1), що обґрунтованим навряд чи можна визнати.

Зовсім не безперечною виглядає пропозиція І.В. Дегтярьової кваліфікувати вчинене як злочин, передбачений ст. 150-1 КК України, якщо має місце одночасне використання в жебрацтві трьох або більше осіб, кожна з яких хоча б одноразово висловила прохання подати милостиню сторонній особі [7, с. 8].

На нашу думку, одноразове прохання подати милостиню сторонній особі не може утворювати склад злочину, передбачений ст. 150-1 КК України, оскільки законодавець прямо вказав на необхідності систематичності таких дій.

Використання двох або більше осіб для заняття жебрацтвом повинно бути кваліфікуючою ознакою цього злочину, проте, це вимагає окремого дослідження.

Систематичність у складі злочину, передбаченого ст. 150-1 КК України, найповніше прокоментував М.І. Хавронюк. Вчений зазначає, що поняття «систематичне» означає вчинення зазначених дій багаторазово (три і більше епізоди) усного висловлення прохання подати милостиню або письмове чи конклюдентними діями висловлення також прохання трьом і більше стороннім особам). Розглядуваний злочин є прикладом продовжуваного злочину – такого, що складається із двох чи більше тотожних діянь, які є реалізацією єдиного злочинного наміру винної особи щодо використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом [8, с. 245]. Власне такими діяннями можуть бути: тримання на руках немовля чи іншої маленької дитини, контролювання ззовні дій дитини, яка самостійно випрошує матеріальні цінності у сторонніх осіб, тощо [9, с. 381].

Саме кількісна характеристика (три і більше) у поєднанні із якісною (єдиний злочинний умисел щодо постійного використання дитини для отримання засобів виживання) складають зміст систематичності у складі злочину, передбаченого ст. 150-1 КК України, оскільки одиничні такі діяння є незлочинними, і лише їх сукупність складає продовжуваний злочин.

Так, Бабушкінський районний суд м. Дніпропетровська 12 травня 2012 року розглянув кримінальну справу. С., маючи умисел на використання своєї малолітньої дочки А., для зайняття жебрацтвом (систематичного випрошування грошей у сторонніх осіб) з метою отримання прибутку, перебуваючи в центрі м. Дніпропетровська (вул. Глінки, вул. Харківська, вул. Миронова, вул. Центральна) в період часу з грудня 2011 року до 19.01.2012 року систематично випрошувала грошові кошти у перехожих з метою отримання прибутку, використовуючи при цьому свою малолітню дочку. Так, С. 19.01.2012 року близько 14.00 годин, здійснюючи свій злочинний намір, спрямований на використання своєї дитини для систематичного випрошування грошей у сторонніх осіб з метою отримання прибутку, спільно зі своєю малолітньою дочкою А. прибула до ТЦ «Новий Центр» по вул. Ширшова в м. Дніпропетровську, де, використовуючи свою малолітню дитину, займалася жебрацтвом, випрошуючи гроші у сторонніх громадян з метою отримання прибутку, а потім, бажаючи продовжити свої зло-

чинні дії, прибула на вул. Глінки в м. Дніпропетровську, де продовжила займатися жебрацтвом використовуючи свою малолітню дитину з метою отримання прибутку [10].

У цьому прикладі також жодним чином не розкрито ознаку систематичності в діях матері по використанню своєї дитини для зайняття жебрацтвом. Вивчення майже 200 архівних кримінальних справ показало, що у жодній з них розглядувана ознака не розкрита, а лише констатується як така, що має місце. Саме тому на це слід звернути увагу у судових роз'ясненнях та виправити ситуацію, що склалася.

Висновки. Таким чином, наведені приклади змушують замислитися над доцільністю існування кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом у статті Розділу III Особливої частини КК України, норми якого не направлені на захист нормального морального розвитку дитини. Виникає питання стосовно існування небезпеки таких діянь, сталості їх динаміки, необхідності саме кримінально-правового забезпечення захисту волі, честі та гідності дітей, наявності причин та умов вчинення злочину, передбаченого ст. 150-1 КК України, які неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності, оскільки результати вивчення слідчої, прокурорської та судової практик свідчать про віднесення розглядуваного злочину до злочинів проти нормального морального розвитку дитини, а не проти її волі, честі та гідності. Все це вимагає окремого дослідження.

Ознака «систематичність» для об'єктивної сторони будь-якого складу злочину є «обтяжуючою» обставиною для правозастосовника, оскільки йому потрібно встановити не тільки кількісну (три і більше) її характеристику, а й якісну (всі вчинені діяння повинні бути тотожними та об'єднані спільним умислом). Тільки врахування всіх цих особливостей може полегшити застосування норм кримінального закону і, як наслідок, сприяти відновленню порушених прав потерпілого.

Так, безумовно, з часу введення цієї статті судами України винесено декілька сотень обвинувальних вироків, проте в абсолютній більшості випадків судді ведуть мову про аморальність дій дорослих стосовно дитини, про неприпустимі форми та методи виховання.

Вважаємо, що майбутнє будь-якої держави не в останню чергу залежить від демографічної ситуації в ній. У зв'язку із цим ні в кого не повинно виникнути сумнівів стосовно посиленої кримінально-правової охорони дітей від будь-яких форм експлуатації, в тому числі і використання для зайняття жебрацтвом. Саме це врахували практично всі країни, тоді як в КК України в цьому плані не спостерігається системності, адже введено нову норму, проте не в тому розділі.

Бібліографічні посилання

1. Справа № 1807/2922/12 // матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24452899>.
2. Зінченко І. О. До питання щодо співвідношення понять «систематичність» і «повторність» злочинів / О. І. Зінченко // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідаль-

ність : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовтня 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х., 2012.– С. 129–133.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь, 2005.

4. Курс уголовного права. Том 3. Особенная часть / под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комиссарова. – М., 2002.

5. Уголовное право России : учебник для вузов : в 2-х т. Т. 2. Особенная часть / под ред. А. Н. Игнатова, Ю. А. Красикова. – М., 2000.

6. Жижиленко А. А. Должностные (служебные) преступления (Глава III Уголовного кодекса) / А. А. Жижиленко. – Изд. 3-е, исправ. и доп. – М., 1927.

7. Дегтярьова І. В. Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом: кримінально-правова та кримінологічна характеристика і запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. В. Дегтярьова. – Х., 2012.

8. Хавронюк М. Використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом (коментар нового закону) / М. Хавронюк // Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. – 2009. – Вип. 49. – С. 244–249.

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., перероб. і доп. – К., 2012.

10. Архів Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська // Кримінальна справа № 403/56312 за 2012 р.

Чернова Н. В. Систематичність в составе использования малолетнего ребенка для занятия попрошайничеством. Определен признак систематичности в составе использования ребенка для занятия попрошайничеством на основании изучения материалов судебной практики и позиций ученых.

Ключевые слова: *преступление, состав преступления, наказание, ребенок, попрошайничество, систематичность.*

Chernova N. V. Systematic as part of the use of a minor for begging. The author defines a sign as a part of systematic use of children for begging from a study of judicial records and positions of scientists.

This quantitative characterization (three or more) in combination with high quality (the only criminal intent on always using a child to produce the means of survival) are content as a part of systematic crime under art. 150-1 of the Criminal Code of Ukraine, such as the single action is non-criminal, and only their set is the crime 's continued.

It is proved that requires a separate study the issue of the existence of the danger of such acts, the sustainability of their dynamics, the need of the criminal law to protect freedom, honor and dignity of children, the presence of the causes and conditions of crime under art. 150-1 of the Criminal Code of Ukraine, which can not be removed without the use of criminal responsibility, as the results of the study of investigators, prosecutorial and judicial practices suggest referring of the analyzed crimes to crimes against normal moral development of the child, not against his/her will, honor and dignity.

Commonly known as "systematic" to the objective of any of the offense is "aggravating" circumstance for prosecutor because he/she needs to establish not only quantitative (three or more) features, but also high-quality (all the offense must be identical and combined by joint intent). Just take into account all these features can facilitate the use of the criminal law and, consequently, contribute to restoring victim's rights.

Yes, of course, since the introduction of this article by courts of Ukraine passed a few hundred convictions, but in most cases the judges are talking about immoral actions regarding adult child of unacceptable forms and methods of education.

The future of any country is not in the least dependent on the demographic situation in it. Therefore, no one should have doubt regarding an enhanced criminal protection of children from all forms of exploitation, including the use of begging for employment. It is included in almost all countries, while the Criminal Code of Ukraine in this respect there is no consistency since introduced a new rule, but not in that section.

Keywords: *crime, crime, punishment, child begging, regularity.*

Надійшла до редакції 07.03.2013